

**ОТ БЕДЛАМ ДО ФИЛИП ПИНЕЛ
(ИЗ ИСТОРИЯТА НА ЧОВЕШКАТА ЛУДОСТ)**

Емил Методиев Инджов

*Технически университет – Габрово, ул. Хаджи Димитър №4, Габрово, България
e-mail: indzhov@tugab.bg*

**FROM BEDLAM TO PHILIPPE PINEL
(FROM THE HISTORY OF HUMAN MADNESS)**

Emil Metodiev Indzhov

*Technical University of Gabrovo, 4 Hadzi Dimitar str., Gabrovo, Bulgaria
e-mail: indzhov@tugab.bg*

Abstract

This article presents a historical overview of the status of the mentally ill from the late Middle Ages to the reforms of Philippe Pinel. The main emphasis is placed on the evolution of the attitude towards patients. The places of accommodation, such as Bedlam, as well as the methods and means of treatment are examined. The psychiatric reform of Philippe Pinel and the historical change in attitude and therapy towards the mentally ill are traced.

Keywords: Bedlam, Philippe Pinel, mentally ill.

ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемът с душевноболните съпътства човешкото общество от дълбока древност. Социалните и здравни грижи, които се полагат към тях се ограничават основно до тяхното изолиране от обществото. Законодателните актове, приемани в отделните държави налагат регламентации, които ги лишават от всякакви човешки и граждански права. В много от тежките случаи основното медицинско лечение са затварянето и оковаването на хората с психични увреждания, лишаване от храна и вода, отношение, като към животни и стремеж към тяхното социално изолиране. Малко са изключенията от тази, наложена практика. Едно от исторически засвидетелстваните е медицинската практика на Соран, който третира психичноболните като пациенти и при-

лага различен подход при тяхното лечение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Идеята за болнично лечение на психично болните лица се появява едва през периода на Средновековието. Първите подобни заведения възникват в ислямския свят. Има исторически сведения за функционирането на психиатрична болница още от 705 г. в Багдад, а през 854 г. в Кайро е открито лечебно заведение с отделение за душевноболни [1, 46]. От X век във Византия функционират църковни домове за психично болни, а в болницата към манастира "Пантократор" има обособено отделение за лечение на такива пациенти [2].

Съществен тласък в развитието на психичните заведения дава усъвършен-

стването на медицинското познание, и по специално на психиатрията. Появяват се нов тип медико-социални институции. Това са основно заведения за заразно болни от тиф, холера, проказа; за епилептици; за хора с физически недостатъци. Но целта на всички тях не е да лекуват болните, а да ограничават епидемиите.

В средновековна Европа много от заведения за душевноболни се изграждат на основата на съществуващите дотогава приюти за лунатици. Такива са психиатричната болница, изградена до Елбълонг през 1326 г., както и тази във Валенсия, основана през 1420 г. Но въпреки напредъка в развитието на социалните институции за психичноболни до XVIII в. тези лица не са считани за "правоимащи граждани". В гражданското право се отделя огромно внимание на имуществените въпроси на обществото, като това допринася за разграничаването на правата на слабоумни и душевно болни хора. Хората с психични заболявания продължават да са лишени от следните права: да дават показания пред съда; да правят официални изявления; да съставят завещания и още много други подобни.

Една от най-прочутите болници за психично болни е лондонската Бедлам. Тя е изградена през 1247 г. като Приорат на ордена на Дева Мария от Витлеем, по време на управлението на крал Хенри III. Първоначалният замисъл не е да работи като специализирано психиатрично заведение, а като място за събиране на милостиня в подкрепа на Църквата. През XIII и XIV век ролята на болницата като център за събиране на милостиня се запазва. Прави впечатление факта, че започва да се прекъсва връзката с Витлеемския орден. След периодът на Стогодишната война управителите на болницата започват да се назначават от краля. Това я поставя в подчинено положение и тя се превръща във все по-секуляризирана институция.

През 1537 г. орденът на Дева Мария от Витлеем се превръща в знаменитата

болница Бедлам. Историческите свидетелства, за това, кога тя се превръща в специализирана за лечение на психично болни са противоречиви. Има сведения, че в Църквата „Дева Мария“, наречена Бедлам се настаняват първоначално мъже с психични проблеми. Част от тях успяват да се възстановят, но други остават там завинаги, защото заболяванията им не позволяват лечение.

Едно от най-честите твърдения е, че болницата се използва за първи път за лечение на душевноболни през 1377 г. Тази година се защитава от Едуард Джефри О'Донохю, капелан на болницата, който публикува историята на Бедлам през 1914 г. Въпреки че е възможно заведението да приема хора с психични проблеми още в края на XIV век, първият документ за тяхното присъствие е от 1403 г. То е на комисарите по благотворителността, които тогава посещават болницата. В него е посочено, че наред с всички настанени има шестима мъже с психични заболявания. В съставения доклад за посещението не е пропуснато да се отбележи присъствието на окови, вериги, катинари и колани, които са използвани в "терапията" с пациентите [3].

С методите на "лечение" на душевноболните; с отношението и битовите условия Бедлам се превръща в символ на човешката лудост на "нормалните". Бедлам става нарицателно за състоянието на лудост, хаос и ирационалната природа на света. "Самите англичани не скриват, че зад каменната ограда на знаменитата болница няколко столетия подред, като не се изключва и последната третина на XVIII век., обстановката е кошмарна във всяко едно отношение. Множеството от болните са приковани с вериги към стените, голи хора се валяли на слама в единични килии, където не прониква светлина. Но зрелището се считало за "интересно", и публика срещу нормално заплащане се допускала по празниците, като в менажерия. Тези доходи постъпвали при служителите, и както може да се предполага, внасяли подобрения в

различни страни от битовия живот в болницата – пише Ю. Каннабих" [1, 106].

До началото на XVII век за "лечението" на психично болните се грижат лекари-пазители. Поетапно се въвежда тристепенен медицински режим. Той включва дейността на хирург, нерезидентен лекар и аптекар. Лекарите от Бедлам превръщат своята работа в печеливша „търговия с лудост“. По време на дейността на Томас Алън и фамилията Монро се основават частни лудници. Първоначално, лекарите работят без заплата, а болничният им доход зависи от сметките за присъствие, които предоставят пред Управителния съвет.

Медицинското "лечение" на психично болните в Бедлам включва употреба на упойващи и противовъзпалителни лекарства. От 1680 г. се въвежда хидротерапията или т. нар. студено къпане. Почти всички пациенти, с изключение на нелечимите, се подлагат на "процедури" като обезкървяване; нанасят им се мехури, след което им се предписват еметичи и слабителни средства. Прегледите са посредствени. Лечението се провежда хаотично и в много случаи застрашава живота на пациента. Жестоката терапия включва изпразване на червата, повръщане, скарификация, нанасяне на рани и синини. Много често пациентите са изписвани в лошо физическо и психическо състояние. Когато се прецени, че няма да издържат на "терапията" им се отказва настаняване.

Посещенията в Бедлам са разрешени за външни лица. Това, обикновено са приятели и роднини, които предоставят храна и други необходими неща на пациента. Но психиатричната болница става особено популярна с това, че допуска посетители, които нямат връзка с психично болните, с цел развлечение. Това е най-скандалната страна от историческото развитие на Бедлам. Има сведения от 1598 г., че се разрешават публични посещения, с цел увеличаване на приходите на психиатрията. Но първата доку-

ментация за подобно заплатено посещение е от 1610 г., когато лорд Пърси срещу 10 шилинга получава разрешение да се разхожди в психиатрията.

Първоначално посетителите не заплащат такса, а болницата разчита на техните доброволни дарения. Бедлам печели добре от тази "благотворителност" от 300 до 350 паунда годишно. През 1770 г. посещенията са ограничени. След това парите намаляват до около 20 или 30 паунда годишно. Много често посетителите, особено аристократите, подлагат пациентите на Бедлам на многобройни злоупотреби, включително бой с пръчки, устни подигравки, физическо насилие и сексуален тормоз [3].

Специализираните болници за настаняване на психично болни в Европа остават ограничен брой. Голяма част от хората с психични заболявания продължават да се движат безпрепятствено в градовете на европейските държави и да създават множество проблеми. Градските власти много често прогонват тези лица и те са обречени на скитничество. Никой не полага специални грижи за тях. Основна цел е тяхната изолация и отстраняване от обичайния социум. Приема се, че общините прогонват основно чуждите луди. В опитът за отстраняване на психичноболните от градовете, в държави като Германия се прибегва до услугите и на моряците. Появяват се т.нар. кораби на лудите. Техните екипажи товарят своя специален товар и го разтоварват на бреговете на далечни градове или необитаеми острови. Свидетелства за такава практика има за градовете Нюрнберг и Франкфурт през XIV и XV век. " Може да се смята, че в някои важни градове – места на кръстопътища и пазари – лудите били довеждани от търговците и моряците в доста значителен брой и тук били "загубвани", като по този начин бил изчистван от присъствието им онзи град, от който произхождали – пише Мишел Фуко" [4, 35].

Обичайните места за настаняване на психично болни продължават да бъдат

общите болници, заведения за болни от проказа и венерически болести, поправителните домове и затворите. През 1656 г. в Париж се основава Общата болница, в която започват да се настаняват и лица с психични проблеми. Такива болнични заведения се разкриват и в други френски градове, но целта им продължава да бъде изолация, а не лечение на болните. Идентична е ситуацията и в поправителните домове, които се превръщат в едно от най-масовите социални заведения в Европа през XVII и XVIII век. Когато англичанинът Хауърд посещава в края на XVIII век местата за изолация в Англия, Нидерландия, Германия, Франция, Италия и Испания изразява своето възмущение как "хората са могли да захвърлят сред едни и същи стени осъдени по общото право, млади момчета, които нарушават спокойствието на семействата си или прахосват техните имуществва, безделници и безумци." [4, 85].

Условията, при които живеят психично болните са идентични с тези на каторжниците. В края на XVIII век Когюел описва по следния начин ситуацията в Салпетриер, Франция: "Лудите жени, обхванати от пристъп на бяс, биват завързвани като кучета за вратите на стаите си и отделяни от пазачите и посетителите посредством дълъг коридор, защитен от желязна решетка; през тази решетка им подават храна и слама, върху която те спят; с гребла изстъргват част от нечистотиите, които ги заобикалят" [4, 210]. Положението е подобно и в останалите места за "настаняване" на хора с психични заболявания. Навсякъде се срещат решетки, вериги, клетки, килии просмукани с вода и нечистотии.

Идентични, на описаните условия, заварва Филип Пинел в парижката болница Бесетр (Hôpital Bicêtre) през 1793 г. Френският лекар е определян като "баща на съвременната психиатрия". С неговото име е свързана една от най-епохалните реформи в отношението към лицата с психични заболявания. Интересна е неговата съдба и път, който извървява до

Париж. След получаване на диплома от факултета по медицина в Тулуза, той учи още четири години във факултета по медицина в Монпелие. През 1778 г. пристига във френската столица, но ограничителните разпоредби на стария режим, преди Френската революция, му пречи да практикува медицина. Факултетът в Париж не признава степените от провинциалните университети като този в Тулуза. Филип Пинел се проваля два пъти на конкурс, който може да му осигури средства, за да продължи обучението си. При второто му явяване е направено заключение, че медицинските му познания са посредствени.

Като привърженик на Френската революция, Филип Пинел използва своите познания, за да бъде назначен за лекар в болница "Бисетр". Основна роля за това изиграват двама човека - Кабанис и Туре. Те се надяват, че назначаването му ще доведе до нови инициативи в лечебната терапия, а предишният му опит в частен санаториум го прави подходящ за тази работа [5].

По това време в Бисетр са настанени около четири хиляди лишени от свобода мъже-престъпници, дребни престъпници, сифилистици, пенсионери и около двеста психично болни. Болницата се използва и като затвор за политически престъпления. В нея са затворени много от противниците на новата власт на Френската революция. Въпреки различните отделения, честа практика е смесването на различни категории задържани в едно. "В моето отделение винаги има задържани, дори и такива, които очакват изпращане пред революционния трибунал - пише Пиерсон, надзирател на лудите." [4, 597].

Скоро след назначаването си, Пинел проявява интерес към седмото отделение, където са настанени мъжете с психични разстройства. Първата му стъпка е да изиска подробен доклад за състоянието на настанените. Получава такъв и оценява високо работата на управителя Пусин. Пинел черпи изключителен опит

от него, в работата му с психично болните лица. Неговата цел е да се "обогати медицинската теория на психичното заболяване с всички идеи, които емпиричният подход предоставя. Въвежда строго ненасилствено, немедицинско управление на психично болните, което може да се нарече морално лечение или моралното управление" [5].

Филип Пинел остава завинаги в историята като човекът свалил оковите от психично болните; човекът, който осъзнава, че тези лица се нуждаят от лечение и медицински грижи, а не от битие на каторжници. Събитието, което предшества освобождаването на "окованите" луди е законът от 1790 г., който предвижда създаване на големи психиатрични болници. Но до 1793 г. такива не са открити и Бисетр се оказва в центъра на събитията.

Около акта на "сваляне на оковите от лудите" съществуват много коментари и дори легенди. Един от най-популярните разкази е следния. Когато Кутон, едно от лицата на Френската революция, научава, че ще свалят веригите на затворени в Бесетр, отива на посещение, за да се увери, че там не се укриват заподозрени за престъпления срещу властта. "Пинел веднага го отвел в отделението за буйстващи, където гледката на помещенията мъчително го поразила. Той поискал да разпита всички болни. Повечето го засипали с клетви и дебелашки подмятания... Той се обърнал към Пинел: "Е, гражданино, да не би ти самия да си луд, че искаш да отвърнеш тия животни?" Пинел му отвърнал спокойно: "Гражданино, убеден съм, че тези алиенирани са така нелечими единствено защото ги лишават от въздух и свобода." "Добре тогава, направи с тях онова, което желаш, но много се страхувам да не станеш жертва на самонадеяността си – завършва Кутон." [4, 593].

Документалните данни за това събитие се съдържат в писмените свидетелства на самия Филип Пинел. "Ползването на вериги, пише той, в домовете за

психично болни е въведено с цел да направи непрекъснато възбудените маниакално болни, скрити от небрежните невежи зрители и да ги възпре да причиняват шум и безпорядък... За съжаление аз не успях да унищожа този варварски и груб обичай, въпреки задоволството, което намерих в дейността на гледач в тази болница. Плюсен беше заинтересован наравно с мен в осъществяването на принципите на човечност. Две години по-късно се отдаде успешно да се достигне тази цел, и никога нито една мярка не оказа такъв благоприятен ефект. 40 нещастни душевноболни, много години стояли под бремето на железните окови, бяха пуснати на двора на свобода, със стеснени дълги ръкави на ризите; през нощта в килиите им се предоставяше пълна свобода. От този момент служителите се избавиха от всички нещастни случайности, на каквито бяха изложени, като удари и побои от страна на окованите, винаги раздразнени пациенти." [1, 122].

Това свидетелство показва, че процесът по сваляне на веригите от психично болните не е толкова спонтанен и бърз. Той отнема значително време, а Пинел ясно подчертава и значителната ролята на Плюсен в него. За този акт изиграва значителна роля и политическата промяна във Франция в годините на Революцията. "Не може да се съмняваме, пише М. Фуко, че това било и политически проблем. Убедеността, че сред виновните са били интернирани и невинни, сред бесните – разумни хора, отдавна била част от революционната митология." [4, 599].

Ефектът от премахването на оковите на психично болните е поразителен. Оковани с десетилетия хора, получават своята свобода и това води до чувствителни подобрения в тяхното психично здраве. Ф. Пинел премахва кървопускането, прави прочистване, и образуване на мехури, извършва внимателно наблюдение на всеки пациент. Той посещава настанения, по няколко пъти на ден, и

си води записки повече от две години. Ангажира пациентите в дълги разговори, като неговата цел е да събере информация за повече случаи и за естествената история на заболяването на болния [5]. На база на направените наблюдения и анализи, той съставя предварителна таблица на видовете психоза. Класифицира ги в пет групи: 1. мания; 2. мания без делириум; 3. меланхолия; 4. слабоумие и 5. идиотизъм. За всяка една от тези групи, Ф. Пинел дава кратка характеристика, в която подчертава основните признаци на заболяването [1, 125].

На 13 май 1795 г., Филип Пинел е назначен за главен лекар на Салпетриер (Hospice de la Salpêtrière), пост, който той запазва до края на живота си. Болницата по това време, е като голямо село, със седем хиляди възрастни хора бедни и болни жени, с установена бюрокрация, с пазар и огромни лазарети. Там, той продължава своята медицинска дейност по изследване и лечение на хора с психични заболявания. Филип Пинел създава клиника по инокулация в службата в Салпетриер през 1799 г., и там извършва първата ваксинация в Париж през април 1800 г. През 1795 г. е назначен за професор по медицинска патология. За кратко е отстранен от този пост през 1822 г., когато е заподозрян, заедно с десет други професори, в политически либерализъм, но съвсем скоро е възстановен. Избран е за член на Академията на науките през 1804 г. Член е на Академията по медицина от основаването ѝ през 1820. Умира в Париж през 1826 г. [5].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Човешкото общество изминава дълъг път на осъзнатост по отношение на проблемите на хората с психични проблеми. Процесът от изолационализъм към социализация и лечение минава през епизоди, които граничат с човешкото

безумие. Десетилетия на ред терапиите се фокусират върху важни клинични проблеми (шизофрения, разстройство на поведението, престъпност и др.), което налага навлизане на нови подходи, методи и форми при лечение и социална подкрипа [6, 683].

Времето от Бедлам до Филип Пинел е белязано от медицински експерименти до затворническа каторга за психично болните. Свалянето на веригите и осъзнаването на необходимостта от адекватно лечение и социална работа не е еднократен акт. Дори и след тези промени, в цивилизования свят продължават старите проблеми на негативно отношение към психичноболните лица; към изолиране от обществото; към експериментално лечение; настаняване при лоши битови условия; замяна на оковите с по-мекия вариант на усмирителните ризи.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Kannabih, Y. (2019). Istoria psihiatrii. M.: Akademicheskii proekt
- [2]. Ivanova, Zl. (2019). Strannoprимnitsite vav vizantiiskata manastirska kultura. Available at: https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100521/catid,280/id,69094/view,article/
- [3]. https://en.wikipedia.org/wiki/Bethlem_Royal_Hospital
- [4]. Fuko, M. (1996). Istoria na ludostta prez klasicheskata epoha. Pl.: EA.
- [5]. https://en.wikipedia.org/wiki/Philippe_Pinel
- [6]. Tsoneva, Zh. (2012). Sotsialna rabota sas semeystvoto na narkozavisimiya. Sbornik dokladi ot Konferentsiya s mezhdunarodno uchastie „Deteto vav fokusa na pedagogicheskoto vzaimodeystvie i sotsialnata rabota. S., ISBN 978-954-07-3522-1, pp.683-688.

Благодарност:

Докладът се публикува във връзка с проект: Договор НИП 2025-7/25.02.2025.